

Heraldisch Tijdschrift

PERIODIEK VOOR WAPEN- ZEGEL- EN VLAGGENKUNDE VAN HERALDIEK NGV

JAARGANG 23 NUMMER 4 – OKT | NOV | DEC 2017

Inhoud / Contents

☐ Van de hoofdredacteur / <i>Editorial</i>	123
☐ KB-symposium: Te wapen! / <i>Heraldic Day in the Royal Library</i>	124
☐ Johan Graafland, jonkheer en tekenaar / <i>heraldic artist</i> , by Bernard Grothues	126
☐ Wapenregistraties Nederlands College Heraldiek, / <i>Eight newly registered coats of arms (Bootsma/Koning/Koopmanschap/Lans/Mensink/De Veer/Van Vlaanderen/Wiegman)</i>	131
☐ Zegelstempel Van Tuyll van Serooskerken / <i>The seal of the Van Tuyll van Serooskerken Family</i> , by Norbert Biezen	139
☐ Het wapen van de Landschap Favelingo / <i>The coat of arms of the Landschap of Favelingo</i> , by J.A. de Boo	143
☐ Kerkelijke heraldiek – Wapen H. Calixtus Basiliek / <i>Coat of Arms of the Basilica of the H. Calixtus (Groenlo, Netherlands)</i> , by Hans van Heijningen	149
☐ Periodieken en Publicaties / <i>Periodicals and Publications</i> , De Bodebus in de Lage landen, by J.A. de Boo	150
☐ Op de keper beschouwd, het wapen op een historische draagkoets in het Louwman Automuseum / <i>After All – the coat of arms on an historic palanquin</i> , by Robert van Dijk	151
☐ Wapen en vlag St-Anthony Gasthuis / <i>Coat of arms and flag for the St-Anthony hospital (Leeuwarden)</i> by Hans van Heijningen	152
☐ Dorpsvlag en -wapen voor Ballum (Ameland) / <i>Coat of arms and flag for the village of Ballum (Ameland)</i> by Hans van Heijningen	153
☐ Wapen en vlag voor Dronrijp / <i>Coat of arms and flag for the village of Dronrijp (Friesland)</i> , by Hans van Heijningen	154
☐ Wapen Graaf Engelbert II van Nassau (1451-1504)	155, 156

Colofon

Redactie Heraldisch Tijdschrift
J.A. de Boo, hoofdredacteur
R.W. van Dijk, eindredacteur
R.A. van Iterson
L.F. van der Linden
T. Metselaars

Heraldiek NGV

W.M.T. van Zon, P.R.
Prof. Sjollemalaan 20, 3571 CH
Utrecht, info@heraldiek.ngv.nl

Het Heraldisch Tijdschrift wordt uitgegeven door de Nederlandse Genealogische Vereniging. NGV-leden betalen € 20,- p.j. en € 30,- p.j. bij buitenlands adres. Niet-leden betalen € 30,- p.j. en € 40,- p.j. bij buitenlands adres. Aanmelden abonnementen: zie het adres hierboven, ook voor losse nummers à € 5,-.

Dit blad biedt enerzijds wetenschappelijk verantwoorde publicaties over heraldische onderwerpen en terreinen die de klassieke heraldiek raken en is anderzijds een laagdrempelig forum dat lezers uitnodigt tot publiceren daarvan.

Taak redactie

De redactie selecteert kopij op bruikbaarheid en maakt deze pasklaar voor publicatie. Dit kan meebrengen dat een bijdrage tekstueel wordt aangepast. Bij ingrijpende wijzigingen neemt de redactie contact op met de auteur, die zelf verantwoordelijk blijft voor de inhoud van de bijdrage. Artikelen in het HT geven dus niet noodzakelijkerwijs de mening van de redactie weer.

Richtlijnen voor auteurs

Kopij dient digitaal te worden aangeleverd in MS-Word als platte tekst, uitsluitend aan redactie-ht@heraldiek.ngv.nl
Afbeeldingen separaat en van goede kwaliteit: ten minste 300 dpi.

Ontvangen artikelen – die niet eerder elders mogen zijn aangeboden – blijven twaalf maanden ter exclusieve beschikking van het Heraldisch Tijdschrift. Evenmin kunnen auteurs in die periode hun artikel in gewijzigde vorm elders aanbieden. Auteurs zien af van enige vorm van vergoeding en het HT mag de tekst ongevraagd herdrukken bij voorbeeld in bundels, e.d.

Productie: Stip.nl - Driebergen
ISSN: 1381-6675

Van de hoofdredacteur

De Koninklijke Bibliotheek die recentelijk het *Wapenboek Nassau-Vianden* verwierf, vierde dit feit met een symposium op 22 september laatstleden. Een keur van geleerde, zeer- en hooggeleerde sprekers belichtten de heraldiek van alle kanten.

Heraldiek-beoefening op academisch niveau, dat komt helaas nogal weinig voor. Het *Heraldisch Tijdschrift* wijdt er in dit nummer de nodige aandacht aan.

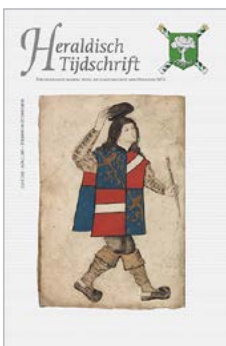
De heraut Nassau-Vianden siert de voorpagina. Het wapen van Engelbrecht II, de vermoedelijke opdrachtgever voor het aanleggen van het wapenboek, staat op de achterpagina, de laatste van deze jaargang alweer.

Voorts in dit nummer de bijna vaste rubrieken. Bernard Grothues komt met de biografie en het werk van een heraldicus, Norbert Biezen identificeert de eigenaresse van een zegelstempel en Hans van Heijningen bespreekt een nieuw basiliekwapen: waarschijnlijk de laatste in de gangbare stijl. Van hem is ook de bespreking van twee Friese dorpswapens en -vlaggen, te weten van Ballum en Dronrijp.

Gemeentelijke herindeling in Groningen vraagt weer om een nieuw gemeentewapen. Het wapen van de oude landschap Fivel(in)go kan een voorzet zijn.

Tot slot een alliantiewapen op een historische draagkoets in het automuseum in Wassenaar. Wie bezaten, in beiderlei betekenis, deze draagkoets?

Hans de Boo

Bij de voorplaat

De heraut Nassau-Vianden, van wie de eigen naam (nog) niet bekend is, zoals vermoedelijk door hemzelf getekend in het *Wapenboek Nassau-Vianden*. Deze heraut was in dienst van Engelbrecht II graaf van Nassau-Dillenburg (1451-1504). Het boekwerk dateert uit 1485-1495. Het was in bezit van Willem I Prins van Oranje, Jacques Wijts en onder meer van heraldisch tekenaar Otto Hupp (1859-1949). Naast twee portretten bevat het boek 35 ingekleurde wapenschilden. De Koninklijke Bibliotheek kocht het in 2017 bij een Zwitsers antiquariaat.

KB-Symposium: Te wapen!

Over wapenboeken en hun belang voor de geschiedenis

ROBERT VAN DIJK

Op 22 september jongstleden vierde de Koninklijke Bibliotheek (KB) met een symposium het feit van diverse middeleeuwse aanwinsten. Een aantal thema's van dit symposium komt volgend jaar aan bod in ons Heraldisch Tijdschrift. Hier alvast een - chronologische - impressie van de gebeurtenis.

Prof. dr. Wim van Anrooij noemde eerst Claes Heynenzoon, bekend als Heraut Gelre (zijn eerste baan) en als Heraut Beyeren (zijn tweede baan). Deze heraut schreef en signeerde rond 1400 zes wapenboeken, waarvan nu drie in de collectie van de KB. 'Die boeken worden in het buitenland geroemd om hun kwaliteit, maar buitenlandse auteurs beheersen geen Middelnederlands, dus blijft

het vluchtig werk. Wij kunnen daar vanuit Nederland nog veel aan toevoegen' aldus Van Anrooij. Hierbij sloot hij samenwerking tussen wetenschappers en kunstlievende heraldici gezinszins uit.

Prof. dr. Erik Kwakkel maakte studie van het handschrift van Heraut Beyeren en concludeerde dat het *Wapenboek Beyeren* hoogstwaarschijnlijk niet door dezelfde hand is geschreven als de andere wapenboeken. Hij baseert zich onder meer op de analyse van de eigenschappen van het aantal ophaaltjes bij het schrijven van een letter en de dikte van de geschreven tekst.

Afb. 1. De kloeke Elzevierbijbel van de familie Huyssen van Kattendijke: uitzonderlijk mooi zilverbeslag met het alliantiewapen Mauregnault/Kattendijke

Prof. dr. Jos Biemans: *De Kattendijkekroniek*

De zogenoemde Kattendijkekroniek - door de eigenaren, de familie Huysen van Kattendijke, recent aan de KB in langdurig bruikleen gegeven - is geen wapenboek, maar een geschiedenisboek uit circa 1491, met vele wapens geïllustreerd.

Biemans maakte deel uit van het team van wetenschappers dat in de jaren 90 voor het eerst toegang kreeg tot het handschrift en bood een inkijk in de vele aspecten van het boek: papier, katernen, watermerken, enkelbladen, illustraties, etc. Het werk van deze wetenschappers resulteerde in een dik standaardwerk over de Kattendijkekroniek die digitaal te bekijken is.

Het on-linezetten van de kroniek werd ter plekke verricht door **Hugo Huysen van Kattendijke**, de eigenaar van het handschrift.

De Elzevierbijbel

Rens Top - conservator boekbanden van de KB - belichtte de Elzevierbijbel, een ander bruikleen van de familie Huysen van Kattendijke. Dit is een familiebijbel uit de late zeventiende eeuw (druk: Elzevier 1663, band Hermanus van Gullik 1680).

Guus van Breugel, beheerder Heraldische Databank Centraal Bureau voor Genealogie, gaf een smakelijke uiteenzetting over heraldiek, onder het motto: Heraldiek is communicatie, is taal. De redactie van het HT heeft intussen de heer Van Breugel gevraagd om een bijdrage, namelijk een gebruiksaanwijzing van de databank, voor belangstellende heraldici. <http://cbgfamiliewapens.nl/>.

Afb. 2 Helmteken wapen Nassau-Vianden uit gelijknamig wapenboek. De samengebonden slagpennen zijn later geëvolueerd tot een gebogen zilveren balk met drie omgekeerde schoppen

Ed van der Vlist: Het belang van het *Wapenboek Nassau-Vianden*

KB-conservator Ed van der Vlist had een week eerder in de Grote Kerk van Breda ook het *Wapenboek Nassau-Vianden* gepresenteerd. Hij analyseerde wat het wapenboek aan de geschiedenis van de Nassau's kon bijdragen en vergeleek de tekeningen met de afbeeldingen in gebrandschilderde ramen van de Onze Lieve Vrouwe-kathedraal in Antwerpen. Het bleek dat de bekende heraldicus Otto Hupp (1859-1949) dit wapenboek ooit in bezit heeft gehad. Ook dit wapenboek is digitaal te raadplegen, via de website van de KB. ◼

Heroldici, wapenontwerpers en tekenaars (28)

Johan Graafland (1850-1925), jonkheer en tekenaar

‘Wiens wapens uitmunten zowel door heraldische juistheid
als in artistieke uitvoering’

BERNARD GROTHUES

Jhr. Johan Magdalena Leo Graafland is een van de eerste Nederlandse heraldici geweest, die met zijn heraldische encyclopedie de vaktaal en de terminologie in de heraldiek heeft omschreven. Hij werd op 26 oktober 1850 in Maastricht geboren en overleed eveneens in Maastricht op 15 januari 1925. Hij was bankier/commissionair en Eerste Luitenant bij de schutterij in Maastricht. Maar bovenal was hij heraldicus, die het boek *Limburgse Wapens* rijkelijk illustreerde met heraldische wapens. Toen Graafland in 1925 overleed en zijn zoon Antoine het werk van zijn vader voortzette, maar negen maanden later eveneens overleed, nam tekenaar L. Pilet het op zich om het boek af te maken. *Limburgse Wapens* verscheen tenslotte nog in 1925 onder redactie van J.M. van der Venne.

Op 30 oktober 1873 huwde Johan Graafland met Francisca Susanna Geertruida Mols. Zij kregen acht kinderen, waarvan de latere schilder Rob Graafland de meeste bekendheid zou krijgen. Op 4 november 1890, na de faillietverklaring van de bank, verhuisde de familie Graafland – vijf jongens en drie meisjes – naar Nieuwer-Amstel, het huidige Amstelveen en daarna naar Amsterdam, waar Rob gelijktijdig de Rijksnormaalschool voor Tekenonderwijzers en de Quellinusschool - de latere Gerrit Rietveld Academie - doorliep. Zie hierboven, hoe in dit sprekend wapen de namen Graafland en Mols zijn terug te vinden. We zien we in het schild drie zwarte molshopen 2 en 1, waarbij uit de onderste aan de rechterzijde een gravende mol kruipt. Het helmteken is een uitkomende zwarte mol.

Heraldische Encyclopedie

Johan Graafland was eveneens de samensteller van de *Encyclopédie Héraldique* (*Heraldische Encyclopedie*) (Den Haag 1932), die hij zowel in het Frans als in het Nederlands, met de heraldisch tekenaar A. Stalins (1879-1952) voorbereidde. Het tweetalige boek is opmerkelijk omdat hierin een poging wordt gedaan om nauwkeurig Nederlands heraldisch jargon te formuleren. Graafland werd geïnspireerd door het werk van Maximilian Gritzner (1843-1902), die volgens Bruno Bernard Heim (1911-2003) de definitieve terminologie van de Duitse heraldiek heeft vastgelegd.

Verder brandschilderde Graafland houten wapenborden waarbij gebruik werd gemaakt van brandstift en kleur, zoals het grote Graafland wapenbord, ter gelegenheid van het huwelijk van Rob Graafland met Maria Duquesne. De heraldicus en genealoog C. Pama (1916-1994) schreef in zijn encyclopedisch vademecum *Heraldiek en Genealogie* over Johan Graafland 'Een begaafd heraldisch tekenaar wiens wapens uitmunten zowel door heraldische juistheid als artistieke uitvoering'. En in Pama's boek *Heraldiek* zijn 91 van de 134 heraldische afbeeldingen door Johan Graafland getekend, de omslagtekeningen inbegrepen.

Tien getekende wapens van Johan Graafland opgenomen in *Limburgse Wapens*, onder redactie J.M. van de Venne, (Maastricht, 1925)

1. Coenegracht

Beschrijving

Schild: gedeeld: I in rood een kronkelende zilveren slang (paalsgewijs), goud gekroond en getongd; II in goud een springend rood hert.

Helmteken: een hert in rood uitkomend.

Dekkleeden: rood gevoerd van goud.

2. De Bieberstein Rogalla Zawadski

Omschrijving

Schild: gedeeld: I in goud een rechtop geplaatste rode hertshoorn van vijf takken; II in blauw een rechtop geplaatste zilveren buffelhoorn.

Helmteken: Op de gekroonde helm de buffelhoorn van het schild rechts en links een rode hertshoorn van vier takken, de takken aan de linkerzijde.

Dekkleeden: rechts zilver gevoerd van blauw, links goud gevoerd van rood.

3. Franquinet

Beschrijving

Schild: in goud drie rode rozen, groen gepunt en goud getopt; in het hart van schild een zilveren eendje, rood gebekt en gepoot.

Helmteken: een groen gebladerde en gestengelde roos van het schild,

Dekkleeden: goud gevoerd van rood.

4. Hustinx

Beschrijving

Schild: gevierendeeld: I en IV in goud een geharnaste arm met ontblote hand, van natuurlijke kleur, uitkomende van de delingslijn of schildrand met een zilveren zwaard in de hand; II en III in rood drie gouden huchets of posthoorns 2 en 1.

Helmteken: een uitkomende man met baard van natuurlijke kleur, bruin gekleed met gouden omslag en singel, houdende in iedere hand een knots van natuurlijke kleur, kruislings voor de borst.

Dekkleeden: goud gevoerd van rood.

5. Russel

Beschrijving

Schild: in rood een zilveren schuinbalk, beladen met drie rode harten, schuinlinks geplaatst, elk doorboord door een gouden pijl, ook in de schuinlinkse richting, de punt omlaag.

Helmteken: tussen twee olifantstrompen, de rechter blauw, de linker rood, een naakte arm van natuurlijke kleur, rustend met de elleboog op de helm en drie gouden pijlen in de hand houdend.

Dekkleeden: rechts goud gevoerd van rood, links zilver gevoerd van rood.

6. Rutten

Beschrijving

Schild: I in rood een gouden rad van zes spaken, waarop een zilveren kraanvogel, de rechter poot omhooghoudend en daarin een gouden steen. II van goud en blauw geschakeerd.

Helmteken: de kraanvogel van het schild.

Dekklleden: rechts goud gevoerd van blauw; links goud gevoerd van rood.

7. Schaepkens van Riempst

Beschrijving

Schild: in blauw een gouden keper, vergezeld van drie zilveren lopende schaapjes, twee boven een beneden; met een gouden schildhoofd, beleden met drie zwarte, vijfpuntige sterren; over alles heen een hartschild in rood, beladen met drie gouden vlammen, komende uit de schildvoet.

Helmteken: een gekroonde helm met een uitkomende zilveren hazewindhond met roden halsband en ring.

Dekklleden: goud gevoerd van blauw.

Wapenspreuk: FIER ET FIDÈLE (Trots en getrouw).

8. Smeets

Beschrijving

Schild: in blauw drie zilveren zwanen, rood gebekt en met opgeheven vleugels.

Helmteken: de zwaan van het schild.

Dekklleden: zilver gevoerd van blauw.

Wapenspreuk: FORTITUDO MEA DOMINUS (De Heer is mijn kracht).

9. Stols

Beschrijving

Schild: in rood een gouden roos, rood geknopt en groen gepunt.

Helmteken: de roos van het schild.

Dekkleden: goud gevoerd van rood.

10. Welters

Beschrijving

Schild: gevierendeeld I en IV in blauw een gouden boom op een terras van hetzelfde; II en III in rood een zilveren uitgestulpt St. Andriesskruis.

Helmteken: de boom van het schild in goud.

Dekkleden: rechts zilver gevoerd van rood; links goud gevoerd van blauw.

Wapenspreuk: AD VICTORIAM ENSIS TUUS (Uw zwaard voert tot de overwinning).

Bronnen

*Jhr. J.L.M. Graafland: *Encyclopédie Héraldique (Heraldische Encyclopedie) met 534 figuren en XX platen* (1932) N.V. Boekhandel en Uitgevers Mij, v/h W.P. van Stockum & Zoon, Den Haag.

*www.robgraafland.nl/index.html/page1.html.

*C. Pama: *Prisma van heraldiek & genealogie. Ruim 3000 begrippen van A tot Z verklaard.* (1990) Uitgeverij Het Spectrum B.V., Utrecht.

*J.M. v.d. Venne: *Limburgse wapens, met tekeningen van Jhr. J. Graafland en L. Pilet*, Gebrs. Van Aelst Drukkers-Uitgeverij, Maastricht, 1925.

Famillement

Op zondag 3 juni 2018 wordt in Leeuwarden het vierde tweejaarlijkse Famillement gehouden (na Maastricht in 2012, Leiden in 2014 en Utrecht in 2016). Leeuwarden is in 2018 culturele hoofdstad van Europa. Het Centraal Bureau voor Genealogie is de organisator achter dit Famillement, steeds in samenwerking met de plaatselijke en/of regionale archiefdiensten. Het is het grootste (gratis) evenement op het gebied van familiegeschiedenis in Nederland.

Wapenregistraties Nederlands College Heraldiek

In het Nederlands Register Familiewapens (NRF)
zijn ingeschreven de volgende wapens:

Koning (Beek, Limburg)

Beschrijving:

In zwart een gouden korenschoof.
Helmteken: een rood hart.
Dekkleden: zwart, gevoerd van goud.

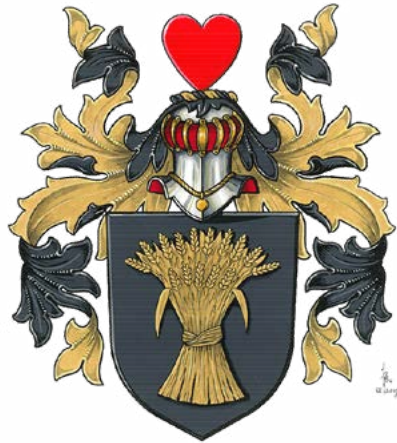
Dit wapen is in 1918 voor de familie ontworpen bij gelegenheid van een zegelring en in 2015 opnieuw getekend door Piet Bultsma-Vos SHA te Oosterwolde ten behoeve van de naamdragende nakomelingen van de vader van de aanvrager. Daarbij zijn de kleuren nieuw bepaald.

Geregistreerd op verzoek van Elizabeth Marie Wilhelmina Christina Koning, beeldend kunstenaar, geboren te Beek (Limburg) op 25 december 1966, wonende te Blaricum, dochter van Frits Daniel Koning en Maria Anna Antonia van de Weetering.

Registratie NRF 2016.245
Amsterdam, 22 juni 2016

Motivering:

Van dit wapen Koning zijn geen ontwerp motieven meer bekend. Het wapen is naar een zegelring van de grootouders, waarbij de kleuren zijn ingevuld door de wapenschilder. Zwart is gekozen om het verschil te maken met andere wapens met een schoof.

Bootsma (Wymbritseradeel, Friesland)

Beschrijving:

Doorsneden A. in goud drie rode struisveren waaiersgewijs geplaatst en komende uit de snijlijn; B. in blauw een omgekeerde zilveren wassenaar, vergezeld beneden van drie gouden sterren, 1-2.

Helmteken: de struisveren van het schild komende uit een helmkroon.

Dekkleed: rood, gevoerd van goud.

Dit wapen is gevoerd sinds Gosse Bootsma (1866-1938) zijn vrouw Akke Vellinga (1867-1938) het verwerkte in een borduurwerk, in bezit van de familie. Hun naamdragende nakomelingen kunnen dit wapen voeren.

De oudst beschreven voorouders zijn Jentje Jans, van Abbega, geboren omstreeks 1735, zoon van Jan Durks, van Itens, en Gerbrig Hettes, van Lutkewierum; gehuwd te Westdongeradeel op 11 mei 1760 met Wypkje Wijbes. Hun kinderen gingen de naam Bootsma voeren. De naamsaannemingsakte van zoon Lieuwe Jentjes Bootsma is getekend te Wymbritseradeel op 20 december 1811.

Geregistreerd op verzoek van Sjoerd Gosse Bootsma, geboren te Leerdam op 25 augustus 1966, wonende te Zuilichem (Gelderland), zoon van Gosse Bootsma en Hendrika Frankje de Jager.

Registratie NRF 2016.249
Amsterdam, 22 juni 2016

Motivering:

Dit wapen is een variant van een in de 17^e en 18^e eeuw gevoerd wapen van een uitgestorven aanzienlijk geslacht Bootsma 'tot Dockum'. De stukken in B zijn van de stad Dokkum, de struisveren echter niet, maar deze zijn wel bekend als schilddekking op een zestiende-eeuwse Dokkumer gedenkpenning.

Het oude wapen Bootsma is onder andere vermeld in het 18^e eeuws wapenboek van F.L. van Búrmania, *Adelijk Wapen Boeck*, handschrift [1748-1755], evenals door J. Romijn in: *Wapenboek. Bestaande uit 600 wapenschilden, So van Friesche Edelen, Eijgenerfden, Als andere Voornamen Personen*, handschrift [1753], pagina tien.

Sinds het gebruik door Gosse Bootsma (1866-1938), getrouwd te Wymbritseradeel op 4 mei 1889 met Akke Vellinga (1867-1938), is het door de huidige familie al meer dan vier generaties als familiewapen gevoerd.

Koopmanschap (Weesp, Noord-Holland)

Beschrijving:

In zilver een aanzijende Mercurius met gevleugelde gouden helm en vanaf de linkerschouder een omslagdoek, in de rechterhand een gouden Mercuriusstaf en de linkerhand houdende aan een hoorn des overvloeds, steunend tegen een baal en een vat, alles van natuurlijke kleur en met rechts een rode stappende haan alles geplaatst op een groene grond waarboven blauw water met rechts een schip varende met alle zeilen bij van natuurlijke kleur.

Helmteken: een smid met een opgeheven

hamer en in de andere hand een smids-

tang met een werkstuk vasthoudende op een aambeeld, alles van blauw.

Dekkleed: blauw, gevoerd van zilver.

Het schild is overeenkomstig het oorspronkelijke wapen van Cornelis Koopmanschap (Weesperkarspel 1759-1822), en aldaar president gemeentebestuur 1816. Het is in 1816 afgebeeld op een wapenbord van het gemeentebestuur.

Dit wapen is in 2015 door aanvrager gecompleteerd met helmteken ten behoeve van de naamdragende nakomelingen van zijn grootvader Wilhelmus Koopmanschap, geboren te Naarden op 1 december 1900, smid, overleden aldaar op 1 januari 1976, gehuwd te Naarden op 12 november 1924 met Hendrica Johanna de Bruin, geboren te Naarden op 9 maart 1901, overleden aldaar op 9 juli 1979.

Geregistreerd op verzoek van Petrus Johannes Koopmanschap, geboren te Bussum op 8 september 1967, van beroep smid in Naarden van 1995 tot 2010, wonend aldaar, zoon van Wilhelmus Johannes Koopmanschap, smid, en Adriana Petronella Hermania van den Berg.

Registratie NRF 2016.234

Amsterdam, 13 april 2016

Motivering:

Het wapenschild is een natuurlijke tekening van de handelsgod Mercurius met zijn persoonlijke attributen en omringd door handelswaar en een hoorn des overvloed als symbool voor een succesvol koopman. De heraldische stijl en inhoud is gekenmerkt door de tijdsperiode van het ontstaan begin negentiende eeuw. Het is in 1816 afgebeeld op een wapenbord van het gemeentebestuur van Weesperkarspel en hangt in het Gemeentemuseum te Weesp.

Het gekozen helmteken is het silhouet-uthangbord dat de grootvader W. Koopmanschap heeft ontworpen voor zijn smederij, bekend als "De smid van Naarden". De kleuren blauw en zilver zijn van het wapen van Weesp en de voormalige gemeente Weesperkarspel (opgeheven in 1966).

Lans (Zwolle, Overijssel)

Beschrijving:

In groen twee schuin gekruiste gouden toernooilansen vergezeld boven, rechts en links van een gouden ster.

Helmteken: een gouden ster.

Dekkleeden: groen, gevoerd van goud.

Dit wapen is in 2015 ontworpen door Henk 't Jong te Dordrecht voor de aanvrager ten behoeve van de naamdragende nakomelingen van de oudst beschreven voorouders Tije Carsten Lans, gedoopt te Meppel circa 1648, begraven te Zwolle op 27 december 1699, zoon van Carst Gerrits en Geesjen Jans; getrouwd te Zwolle op 26 november 1667 met Merrigje Hermensdr Meulenhof, gedoopt te Zwolle op 26 oktober 1645 en begraven aldaar op 20 april 1723.

Het schild is sinds het begin van de 19de eeuw bij familieleden bekend met zilveren stukken. De kleuren en het helmteken zijn nieuw bepaald.

Geregistreerd op verzoek van Adriaan Johan Lans geboren te Vlaardingen op 20 januari 1955, wonende te Apeldoorn, zoon van Johannes Jacobus Lans en Gerda Duran.

Registratie NRF 2016.240
Amsterdam, 13 april 2016

Motivering:

Het wapenschild betreft een oud sprekend wapen Lans dat, soms met de sterren in zilver, gevoerd werd in verschillende takken Lans. De helm met helmkleeden, wrong en het helmteken een gouden ster zijn nieuw bepaald en het geheel is hertekend door Henk 't Jong.

Het wapenschild van Lucas Lans (1756-1820) komt voor in een kwartierstaat van François Gerard Waller uit 1867. In een verwante familietak voerde Christiaan Ernst Lans (1789-1843) het wapenschild met ander helmteken, waarvan een zegelafdruk gedateerd is circa 1830 (Collectie CBG).

Mensink (Winterswijk, Gelderland)

Beschrijving:

In blauw een zilveren wassenaar waarboven een achtpuntige gouden ster.
Helmteken: de wassenaar en de ster van het schild tussen een blauwe vlucht.
Dekkleden: blauw, gevoerd van zilver.

Dit wapen is volgens familieoverlevering aangenomen door Hendrik Jan Mensink (1824-1902), wethouder van Winterswijk en overgrootvader van de aanvrager. De wapenschildering is van de hand van Karel van den Sigtenhorst te Den Haag uit de jaren zestig van de vorige eeuw.

Het wapen kan worden gevoerd door de naamdragende nakomelingen van de oudst beschreven voorouders: Jan, Hijlbelijnck genaamd naar de boerderij in Brinkheurne, gedoopt te Winterswijk op 4 december 1653; trouwde aldaar op 1 maart 1674 Berentjen Wamelinck, gedoopt te Winterswijk op 22 december 1652. Kleinzoon Jan Hilbelink komt door zijn huwelijk met Enneken Bruggers op het goed Bruggers (Bruggenkamp) terecht. Hun kleinzoon Jan Hendrik Bruggers belandt door zijn eerste huwelijk op Mensink in de buurtschap Ratum te Winterwijk. Aan dat goed is de huidige naam van de familie ontleend.

Geregistreerd op verzoek van Aart Bastiaan Mensink geboren te Winterswijk op 12 juni 1946, wonende aldaar, zoon van Hendrik Jan Mensink en Maaïke Arina Kooy.

Registratie NRF 2016.235
Amsterdam, 24 februari 2016

Motivering:

Het wapen is al lang in de familie in gebruik. Het schild is mogelijk geïnspireerd op een in een Westfaals wapenboek vermelde grafsteen (uit circa 1500) in de Franciskanerkerk te Hamm (Dld.) van een uitgestorven familie Mensing. De kleuren en het helmteken zijn indertijd nieuw bepaald.

De Veer (Amsterdam en Curaçao)

Beschrijving:

Doorsneden: A. in zilver drie groene bomen naast elkaar op een grasgrond; B. in zilver een boot van natuurlijke kleur op blauw water.

Helmteken: een duif met een olijftak in zijn bek, van natuurlijke kleur.

Dekkleden: rechts groen gevoerd van zilver, links blauw gevoerd van zilver.

Dit wapen De Veer staat op de sluitsteen van een grafkelder uit 1792 van het echtpaar Pieter de Veer en Hermine van der Keere, in de Hervormde kerk te Beverwijk. Pieter de Veer is geboren te Amsterdam op 17 augustus 1744 als zoon van Abraham de Veer, juwelier, en Geertruij Leeser, was Kapitein ter zee, woonde te Beverwijk op Huize Westerhout en overleed te Lisse op 8 september 1814. Zijn broer is Johannes de Veer, gedoopt te Amsterdam op 19 maart 1738, directeur WIC en gouverneur van Curaçao, overleden aldaar op 26 december 1796; trouwde (1) te Curaçao op 25 december 1763 met Gijsberta Vos. Aanvrager stamt van genoemden af.

Geregistreerd op verzoek van Max de Veer, geboren te Bandoeng (Nederlands Indië) op 2 maart 1948, wonende te Amersfoort, zoon van Constant Henry de Veer en Cornelia Ahn.

Bron

Nederland's Patriciaat 54 (1968), pag. 244.

Registratie NRF 2016.248

Amsterdam, 7 september 2015

Motivering:

Het wapen is doorsneden, maar is in zijn geheel als sprekend te zien: de veerboot als oeververbinding. Genoemde vindplaats is de oudste. Daarna zijn meer 19^e-eeuwse zegels in deze familie bekend, waarvan lakafdrukken in bezit van de aanvrager. Er zijn verschillende takken van deze familie die dit wapen gebruikten en gebruiken, internationaal zeer verspreid en sommige uitgestorven. Daarnaast is er een tak die in zilver drie rode Sint-Jacobschelpen voert en een tak Van West de Veer met een gecombineerd wapen. De oudste publicatie waarin de familie is beschreven is *De geschiedenis van het geslacht De Veer van 1556 - 1929* door (oud staatsecretaris van defensie) generaal M.R.H. Calmeyer in 1929.

Met veel andere geslachten van dezelfde naam is geen verwantschap aange-
toond. Daarentegen is in een wel verwante tak de naam De Veer geëvolueerd
tot De Fehr en uiteindelijk Fehr.

Wiegman (Noordbroek, Groningen)

Beschrijving:

Doorsneden van blauw en zilver, over alles heen twee gekruiste afgewende
gouden hellebaarden met de stelen van het een in het ander; vergezeld in het
zilveren deel van drie rode harten (2-1).

Helmteken: een vlucht van blauw en zilver waartussen een zilveren zwaard met
gouden gevest.

Dekkleden: blauw, gevoerd van zilver.

Dit wapen is in 2015 ontworpen door
C. Böhms te Den Haag in samenwer-
king met aanvrager ten behoeve van
de naamdragende nakomelingen van
Geert Freerks Wiegman, gedoopt te
Noordbroek op 16 maart 1744, zoon
van Freerk Anthonij en Geertruida
Geerts; gehuwd te Scheemda op 24 mei
1770 met Aaltjen Harms Derks, gebo-
ren te Termunten op 14 januari 1748,
dochter van Harm Derks en Renske
Geerts. Aanvrager stamt van genoem-
den af.

Geregistreerd op verzoek op verzoek
van Geert Wiegman geboren te Sloch-
teren op 30 juli 1932, wonende te Emmen, zoon van Freerk Wiegman en Jan-
tje van Duinen.

Registratie NRF 2016.238
Amsterdam, 13 april 2016

Motivering:

De naam Wiegman is ontstaan uit de mansnaam Wigge, hetgeen betekent
strijder, het achtervoegsel -man is middeleeuws. In de Middeleeuwen werd on-
der andere gestreden met het zwaard en hellebaard en die zijn in het familie-
wapen opgenomen, evenals de kleur blauw van het Groninger provinciewapen
en de hartjes.

Van Vlaanderen (Lienden, Gelderland)

Beschrijving:

Omgekeerd kepergewijs doorsneden van goud en blauw, over alles heen een leeuw in het goud van zwart en in het blauw van goud, getongd en genageld van rood.

Helmteken: een vlucht geschuind en linksgeschuind in drieën van zwart, goud en blauw.

Dekkleeden: blauw, gevoerd van goud.

Dit wapen is in 2001 ontworpen door de aanvrager, ten behoeve van hem en zijn naamdragende nakomelingen.

De oudst beschreven voorouders in de mannelijke lijn zijn Willem van Vlaanderen (De Vlaam), geboren te Ingen, gemeente Lienden op 10 april 1799, overleden aldaar op 26 maart 1829, zoon van Johanna van Vlaanderen (De Vlaam) en een onbekende vader; gehuwd te Lienden op 6 januari 1821 met Jannigje Verschuur, gedoopt te Doorn op 29 juni 1800, overleden te Lienden op 11 maart 1859, dochter van Cornelis Jansen Verschuur en Cunera Gijsbertsen van Willigenburg.

Geregistreerd op verzoek van Marcel Roelof Carolus van Vlaanderen, geboren te Den Haag op 8 maart 1971, wonende te Gouda, zoon van Dirk Roelof van Vlaanderen en Carola Saskia van der Meer.

Registratie NRF 2016.237

Amsterdam, 22 juni 2016

Motivering:

De leeuw is symbolisch uit delen opgebouwd, de kleuren in het bovenste deel zwart op goud vanzelfsprekend als referentie naar "Vlaanderen", duidend op Vlaamse oorsprong. Het onderste deel is in de Gelderse kleuren, dat verwijst naar de herkomst van meerdere familielijnen uit "Gelre".

De doorsnijding, gevormd met een omgekeerde keper, voegt een extra "V" toe en verwijst naar het naamelement "Van". Evenals in het helmteken waar de driedeling gevormd wordt door twee V's van de familienaam.

Voor de dekkleden is gekozen voor blauw als favoriete kleur, die esthetisch het best past en het Nederlandse benadrukt. Samenvattend wordt op deze wijze uitgebeeld: "Het wapen van de Nederlandse familie "Van" "Vlaanderen" komende uit "Gelre".

Heraldisch Tijdschrift

PERIODIEK VOOR WAPEN- ZEGEL- EN VLAGGENKUNDE VAN HERALDIEK NGV

Jaargang 23-2017

Redactie

J.A. de Boo, hoofdredacteur
R.W. van Dijk, eindredacteur
R.A. van Iterson
L.F. van der Linden
T. Metselaars

Index 23

Artikelen

<i>Biezen, N.</i> , Kasteel De Haar, een heraldisch dorado	8
Lakstempel Rijnbende, met wapen 'geschonken door de koning'	59
Zegelstempel Van Tuyll van Serooskerken	139
<i>Boo, J.A. de</i> , Het wapen van de landschap Fivelingo	143
<i>Bosters, A.M.</i> , Het wapenbord van François de Ram	68
<i>Dijk, R.W. van</i> , Kijk, mijn familiewapen 'Odink' staat op een kaars	100
KB-Symposium: Te wapen.	124
<i>Grothues B.</i> , Yvonne Holton, Scottish Persevant and Herald Painter	24
Geerke Meijerink-Boeser (1951-2004), heraldisch kunstenaar	44
Johan Graafland (1850-1925), jonkheer en tekenaar	126
Heraldiek in het werk van beeldhouwer Jac. Maris (1900-1996).	84
<i>Hartemink, R.</i> , Het wapen van het nieuwe waterschap Vallei en Veluwe	18
Het nieuwe wapen van de gemeente De Ronde Venen	72
Het nieuwe wapen van de gemeente Bergen (Limburg)	89
Het wapen van de nieuwe gemeente Krimpenerwaard	92
<i>Heijningen, H. van</i> , Alle vijf dorpen van Smallingerland (Fr.) nu bewapend en bevlagd	29

Wapen voor de Sint-Franciscusbasiliek in Bolsward	105
Wapen [voor] Mgr. C.F.M. van den Hout, bisschop van Groningen-Leeuwarden	107
Wapen [voor de] basiliek H. Calixtus te Groenlo	149
Wapen en vlag voor het Sint-Anthony Gasthuis in Leeuwarden	152
Dorpsvlag en -wapen voor Ballum (Ameland)	153
Wapen en vlag voor Dronrijp: oranje voor ossen en kaatsers	154
<i>Nederlands College Heraldiek</i> , Wapenregistratie, Bos, Boshuizen, Kop en Weert . . .	4
Klimecki, Van der Linden, Mosselman, Toorop, d'Adelhart Toorop, De Adelhart Toorop, Reinders, De Roller	108
Bootsma, Koning, Koopmanschap, Lans, Mensink, De Veer, Van Vlaanderen, Wiegman	131
<i>Zeven</i> , A.C., Het merkwaardige wapen Mamuchet: een sprekend wapen	49

Boekbesprekingen, periodieken en publicaties

<i>Alma</i> , R., Pontinianus in Farmsum (dB)	116
<i>Agterberg</i> , M., De Bodebus in de Lage Landen (dB)	150
<i>Ewals</i> , L., Heraldiek in het werk van Jac. Maris (dB)	118
<i>Kaatee</i> , S., De dorsaalwapens op het hoogkoor van de Grote of Sint-Bavokerk (dB)	35
<i>Kruip</i> , M., Jan van Battel (1477-1557) (heraldisch) schilder in Mechelen (dB)	77

Mededelingen en aankondigingen

De Zilveren Bodebus. Jaarlijkse prijs voor de beste Nederlandse heraldische publicatie (dB)	67
--	----

Op de keper beschouwd

<i>De Neve</i> , R., Commentaar bij <i>Grothues</i> , 'Yvonne Holton, Scottish Persivant and Herald Painter'	66
<i>Naschrift</i> op bovenstaand commentaar (dB)	66
Het wapen van René Froger (vD)	119
Wie zaten er in deze koets? (vD)	150

Achterzijde

Het gildeboek van het chirurgijngilde in Groningen (dB)	39-40
<i>Zeven</i> , A.C., 'Van der Laars' zwevende zegel'	78
Het wapen van abt Dr. Johannes Jung, getekend door Marco Foppoli (dB) . . .	119
Wapen van Engelbrecht van Nassau-Vianden uit het Wapenboek Nassau-Vianden)	155-156

Redactioneel

Van de hoofdredacteur	3, 43, 83, 123
Commentaar bij <i>Grothues</i> , 'Yvonne Holton, Scottish Persevant and Herald Painter'	23

Register van alleen wapens, vlaggen en zegels

- A** Abcoude 72-73; (De) (d') Adelhart Toorop 112-113; Afferden 90; Agterberg 150-151; Aldeweert 56; Alma 116; Ammerstol 92-94; Amstel van Mijnden 10, 12; Amsterdam 43; Anrooij, van 124; Anthonygasthuis (zie Leeuwarden); Arkel, van 13; Arkenheem 20;
- B** Baambrugge 74; Bailleul 68-71; Ballum 153; Bandoeng 43; Barneveldse Beek 20; Batavia 45; Battel, van 77-79; Beoosten de Eem, 20; Bergambacht 92-94; Bergen (fam) 68-71; Bergen (gem) 89-92; Berkenwoude 92-94; Bieberstein 127; Biemans 125; Bloemers 42; Bodebus 67, 150-151; Boeser 44; Boeye 47; Böhms 138; Bois, du 13; Bolkestein 46; Bolsward (basiliek) 91, 105-106; Bootsma 132; Bos 4; Boshuizen 5; Brederode 35-38; Breugel, van 125; Brummen-Voorst 20; Buchel, van 13; Bultsma 106; Bultsma-Vos 131; Bunschoter Veen- en Veldendijk 20;
- C** Cabellau 68-71; Calixtusbasiliek (zie Groenlo); Carpentier, Le 49; Cerff 68-71; Chirurgijnsgilde Groningen 39-40; Cock, de 86; Coenegracht 127; Coolen 109; Courteville 68-71; Craigmillar (zie Williamson); Cuypers 10-11;
- D** Delfzijl 148; Dinxperlo 87; Does, van der 10; Doets 46; Doorninck 46; Dorpsterzijl 145-146; Dost 47-48; Driesum 155; Dronrijp 154-155; Dumber 42;
- E** Ebeling 83; Eem 20; Eemszilver 147; Ermel, van 13; Ewals 118;
- F** Farmsum 116-117; Febure, Le 13; Fivelingo 143-148; Fivelingo waterschap 147; Folkers 39-40; Fontenis 68-71; Foppoli 83, 120; Forsyth (zie Menteith Forsythe); Franciscusbasiliek (zie Bolsward); Franquinet 128; Froger 119;
- G** Gabevale 68-71; Geldersche en Stichtse Veenen 20; Generale Zilver 145; Geys 54; Goëngahuizen 31-32; Gouderak 95-96; Graafland 126-127, 130; Grebbe 20; Gritzner 127; Groenlo (Calixtusbasiliek) 149; Grothues 23-24, 66, 100;
- H** Haar, van der 10; Haastrecht 97-98; Haer, van der 10-11; Haldane Smith 24-26; Halle 68-71; d'Hangest d'Yvoy 10; Hattem (polder) 20; Havers 48; Haveskercke 68-71; Heemskerck, van 10; Heemstra 42; Heeraartsberg 92-93; Heiligenbergerbeek 20; Helm 127; Heusden, van 53, 56; Hoboken 60; Höevell tot Nijnenhuis 42; Hogwijler 68-71; Holton 24-28; Houdringe 51; Hout, van den 107; Humalda van Eysinga 46; Hupp, 123, 125; Hustinx 128;
- I** Idema 39-40; IJssel de Schepper 46;
- J** Jacobson 46; Jong, 't 110, 114, 134; Jung 120;
- K** Karel de Grote 80; Karel V 80; Katee 35; Kattendijke 124-125; Kethule 68-71; Kirkness, 27-28; Klimecki 108; Koning 131; Koopmanschap 133; Kop 6; Krimpen aan de Lek 94-95; Krimpenerwaard 92-99; Kruip 77; Kwakkel 124;
- L** Laars, van der 80; Lande 53; Lans 134; Leeuwarden (Sint-Anthonygasthuis) 152; Lekkerkerk 94-95; Lens 68-71; Linden, van der 109; Lith de Jeude 42; Loeff 39-40; Luyten 12;
- M** Maarssen, van 12; Malapart 54; Mamuchet 49-58; Maringault 124; Maris 43, 83-88, 118; Marle 46; Martens 53; Maulde 68-71; Meijerink 44-48; Mensink 135; Menteith Forsyth 26; Meulen, van der 53-54; Mijdrecht 73-74; Millingen

- 86-87; Moffart Foundation 28; Mosselman 110;
- N** Napoleon 80; Nassau 87-88; Nassau-Dillenburg (Vianden) 88, 121, 123-125, 155-156; Nederlek 94-95; Neve, de 66; Nijmegen 85; Noord-Veluwe 21; Noord-West Veluwe 21;
- O** Odink 100-104; Ommelanden 145; Ommeren 56; Oost-Veluwe 21; Oostrum, van 13; Opeinde 32-33; Ophemert 86; Oranje Nassau 80; Ostrum, van 10; Ouderkerk 94; Ouderkerk a/d IJssel 94-95;
- P** Pallandt, van 139, 141-142; Pama 127, 130; Pieterskapel 73; Pilger 39-40; Proosdij 74; Polder het Land van Poortugaal 150; Polderdistrict Veluwe 21; Pontianus 116-117; Posthuma 42;
- Q** Quint 56;
- R** Ram 68-71; Reede, van 10; Reinders 114; Rhenensche Nude 20; Rhijne 68; Riepst 129; Rijnbende 59-66; Ring der Ronde Venen 75-76; Rogeault, Le 53, 54; Roller, de 115; Ronde Venen 41, 43, 72-76; Rothschild, de 10-11, 14-17; Rottevalle 33-34; Russel 126; Rutten 129;
- S** Scheij 56; Schelling, van der 10; Schoonhoven 95-96, 98; Schuur 56; Sigtenhorst, van den 135; Sindico 13; Slaperdijk 20, 22; Smeets 129; Smith (zie Haldane Smith); Snelgersma 144; Stalins 127; Staphorst 39-40; Steeland, van 13; Stein 98; Stols 129; Stolwijk 97; Suchtelen van de Haare 46; Sulen, van 12;
- T** Tike, de 29-30; Tjeenk Willink 48; Toorop 111; Top 125; Tulleken 53; Tuyl van Serooskerken 139-142;
- V** Vallei en Eem 21; Vallei en Veluwe 1, 18-21; Varik 118; Veer, de 137; Veenhop, de 30-31; Velaer/Velare, de 53-54; Veluwe 21; Veluwe Zuiveringschap 21; Vinkeveen 75; Vierhuizen 39-40; Vlaanderen, van 138; Vliet 98; Vlist 96-97; Vlist, van der 125; Voorst, de 13; Vyvere, de 13;
- W** Waal 42; Wageningen en Ede 21; Wal, van der 155; Waverveen 74-75; Weert 7; Well 90; Wellen 106; Welters 129; Westrenen 51, 56; Wiegman 137; Wijhe 68-71; Wijk 123; Wijkerslooth, de 14; Wilnis 74; Williamson, baron van Craigmillar 23, 26-27, 66; Woelaars 13; Wttewaall 42;
- Z** Zandvoort 48; Zon, van 6, 108; Zuidbroek (ZH) 92-93; Zürcher 63; Zuylen, van 10-12; Zuylen van der Haar 10-11; Zuylen van der Haer 11-12; Zuylen van Nievelt 12; Zuylen van Nyevelt 10, 12-14;

Zegelstempel Van Tuyll van Serooskerken

NORBERT BIEZEN

Het in dit artikel beschreven zegelstempel behoort tot een tiental zegelstempelels afkomstig zijn uit de collectie-Neerijnen. De collectie is niet ontstaan door bewust verzamelen door de laatste eigenares; de stempelels zijn in haar bezit gekomen via vaak lange verervingslijnen. Het gaat hier om nummer vier van de collectie: een zilveren bureaustempel in de vorm van een statuette, met op de onderzijde een afbeelding van het wapen Van Tuyll van Serooskerken. Dit stempel is vermoedelijk in de verzameling gekomen via het huwelijk van Elisa Dorothea baronesse van Pallandt (1878-1972) met Gerald Ernest baron van Tuyll van Serooskerken (1872-1944). De verzameling-Neerijnen is op de markt gekomen na het overlijden op 6 mei 1971 te 's-Hertogenbosch van de laatste vrouwe van Waardenburg en Neerijnen die de naam Van Pallandt droeg: Julie Elise baronesse van Pallandt, geboren te Waardenburg (h. Neerijnen) op 19 maart 1898 als dochter van Hans Willem baron van Pallandt en Irmgard Tecla baronesse van Hardenbroek. De laatste was een zuster van bovengenoemde Elisa Dorothea baronesse van Pallandt. In dit artikel zal de herkomst van het stempel worden beschreven en geanalyseerd.

Beschrijving van het zegelstempel

Het gaat om een zegelstempel van het type statuette in de vorm van een gevleugelde putto die zichzelf bloemen in het haar steekt, zie afbeelding 1(a). Een putto is in de gotiek en later ook in de rococo de aanduiding voor een naakt kindje, met of zonder vleugels, die dienen ter versiering van kunstwerken. Ze worden gezien als de voortzetting van de eroten of amorini uit de Griekse en Romeinse tijd. Als solitair kunnen ze dienen om gevoelens van verliefdheid uit te beelden. In de vleugeltjes van de beschreven putto zijn gaatjes geboord, vermoedelijk om het stempel te kunnen ophangen; zie afb. 1(b) achterzijde.

Het zegelstempel is van

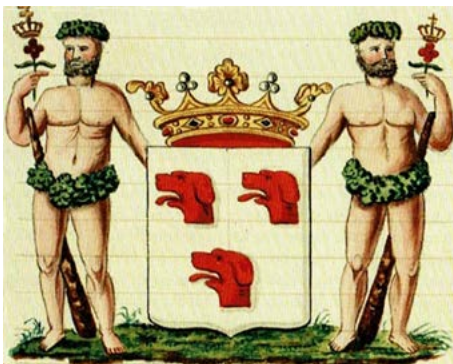
1(a) en (b) Het beschreven statuette; voorzijde en achterzijde, foto auteur.

2 De stempelvoet, foto auteur.

een zevenparelige kroon, maar zonder dekkleden, helmteken of schildhouders. Op het wapenschild staan in zilver drie rode brakoppen (als gebruikelijk met uithandende tong), e.e.a. conform het wapen zoals dat volgens het Wapenregister van de Nederlandse Adel voor het geslacht Van Tuyll van Serooskerken is vastgesteld (afb. 3). Volgens dit wapenregister zouden er als schildhouders twee wildemannen moeten zijn *van natuurlijke kleur, groen omkransd en omgord*. Bovendien zou het schild gedekt moeten zijn met een kroon van drie bladeren en tweemaal drie parels. De zevenparelige kroon afgebeeld op het stempel is wél de officiële rangkroon behorend bij de titel van baron, maar bij de titelerkenningen van maart, april en mei 1822 aan leden van het geslacht Tuyll van Serooskerken is de kroon op het wapen niet aangepast. Het toepassen van de zesparelige kroon moet daarom in dit geval gezien worden als initiatief van degenen die de opdracht heeft gegeven tot aanmaak van het stempel.

De vererving van het stempel

3. Het officiële wapen Van Tuyll van Serooskerken volgens het Wapenregister van de Nederlandse Adel.

massief zilver tweede kwaliteit, hetgeen kan worden afgeleid uit het zilvermerk (zwaardje). Verder is er een meesterteken aanwezig bestaande uit de letters vK gevolgd door een wassenaar. Dit meester-teken werd gebruikt in de periode 1853-1919 door Van Kempen te Voorschoten. Het stempel dat 32 gram weegt, moet dus in die periode of kort daarna zijn aangemaakt. De hoogte bedraagt 76 mm. De ronde stempelvoet (afb. 2) heeft een doorsnede van 18 mm. Op de stempelvoet staat een ovaal wapenschild afgebeeld met

een zevenparelige kroon, maar zonder dekkleden, helmteken of schildhouders. Op het wapenschild staan in zilver drie rode brakoppen (als gebruikelijk met uithandende tong), e.e.a. conform het wapen zoals dat volgens het Wapenregister van de Nederlandse Adel voor het geslacht Van Tuyll van Serooskerken is vastgesteld (afb. 3). Volgens dit wapenregister zouden er als schildhouders twee wildemannen moeten zijn *van natuurlijke kleur, groen omkransd en omgord*. Bovendien zou het schild gedekt moeten zijn met een kroon van drie bladeren en tweemaal drie parels. De zevenparelige kroon afgebeeld op het stempel is wél de officiële rangkroon behorend bij de titel van baron, maar bij de titelerkenningen van maart, april en mei 1822 aan leden van het geslacht Tuyll van Serooskerken is de kroon op het wapen niet aangepast. Het toepassen van de zesparelige kroon moet daarom in dit geval gezien worden als initiatief van degenen die de opdracht heeft gegeven tot aanmaak van het stempel.

In het bovenstaande is een aantal zaken aan de orde gekomen van belang voor de zoektocht naar de oorspronkelijke eigenares van het stempel. Die kunnen als volgt kort worden samengevat:

De ovale vorm van het wapenschild en het ontbreken van de wildemannen als schildhouders doet vermoeden dat het stempel is gemaakt voor een gehuwde vrouw in het geslacht Van Tuyll van Serooskerken.

Uit het zilvermerk en het meesterteken kan worden afgeleid dat

het stempel gemaakt moet zijn in de periode 1853–1919 voor iemand uit het geslacht Van Tuyll van Serooskerken.

Tenslotte moet de oorspronkelijke eigenares/gebruikster van het stempel uit het geslacht Van Tuyll van Serooskerken een familierelatie hebben gehad met Julie Elise baronesse van Pallandt. Het stempel is immers in haar collectie terecht gekomen.

Een zoektocht in het Nederlands Adelsboek levert twee mogelijkheden waarlangs het stempel bij Julie Elise terechtgekomen kan zijn. Twee van haar tantes hebben namelijk een familieband met het geslacht Van Tuyll van Serooskerken.

Het betreft in eerste instantie Eliza Dorothea baronesse van Pallandt, geboren 's-Gravenhage 1878, overleden Driebergen 1972. Zij was een dochter van Adolph Jacob Carel baron van Pallandt, heer van Neerijnen, 1838-1920, en van jkvr. Eliza Dorothea Boreel, 1841-1899. Zij is in 1903 te 's-Gravenhage in het huwelijk getreden met Gerald Ernest baron van Tuyll van Serooskerken, heer van Vleuten, geb. Velsen, h. Velserbeek, geboren 1872, hofmaarschalk van koningin Emma, kamerheer i.b.d. van koningin Wilhelmina, overleden in Waardenburg, kasteel Neerijnen, 1944, zoon van baron Ernest Louis Leopold van Tuyll van Serooskerken en Alicia Ann Thekla Watson.

Uit het huwelijk Van Tuyll van Serooskerken–Van Pallandt zijn drie kinderen geboren: Maximiliaan Ernest Leopold (1904), Elize Dorothea (1906) en Alice Adolphine (1910). Mogelijk is het statuette een geschenk of liefdesblijk is geweest van Gerald Ernest van Tuyll van Serooskerken aan zijn echtgenote Eliza Dorothea bij gelegenheid van hun huwelijk in 1903. Ook is het niet onmogelijk dat het zou gaan om een aanhankelijkheids- en dankbetuiging bij gelegenheid van de geboorte van een van de kinderen, bijvoorbeeld de oudste zoon, Maximiliaan Ernest Leopold in 1904. De gaatjes in de vleugels zouden in dat geval bedoeld kunnen zijn om het stempel op te hangen boven in de wieg van het kind. Merkwaardig is wel dat het stempel niet bij een van de kinderen terecht is gekomen. Het stempel kan ook niet via de tante Eliza Dorothea bij Julie Elise terecht gekomen, want zij heeft haar nicht Eliza Dorothea immers een jaar overleefd.

Natuurlijk is het ook mogelijk dat het stempel al dateert uit de kinderjaren van Gerald Ernest baron van Tuyll van Serooskerken. Het zou dan - naar analogie van het bovenstaande - een geschenk hebben kunnen zijn van zijn ouders of grootouders bij zijn geboorte in 1872. Dat zou aansluiten bij het gegeven dat Gerald Ernest in 1944 is overleden op kasteel Neerijnen te Waardenburg, dat op dat moment bewoond werd door Irmgard Thecla baronesse van Hardenbroek (1871-1959), douairière van Hans Willem baron van Pallandt (1866-1929) en door haar ongehuwde dochter Julie Elise van Pallandt (1898-1971). Kennelijk logeerden Gerald Ernest en zijn echtgenote tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog bij hun (schoon)zuster, resp. nichtje op huis Neerijnen. Mogelijk waren zij uit het westen des lands naar de provincie getrokken vanwege veiligheid of voedselschaarste. Het stempel kan na de dood van Gerald Ernst op Neerijnen zijn achtergebleven. Merkwaardig blijft het overigens dat het statuette nooit terecht is gekomen bij een van de drie kinderen van Elize Dorothea.

Er is nog een tweede huwelijk bekend tussen een nakomeling uit het geslacht Van Pallandt (tak Waardenburg/Neerijnen) en een afstammeling uit het huis Van Tuyll van Serooskerken. Een andere tante van Julie Elise baronesse van Pallandt, Sarah Agnes Sophia baronesse van Pallandt, geb. Den Haag 1868 en overleden in 1955 trouwde in Waardenburg in 1896 met Jan Anne baron van Pallandt, heer van Walfort uit de tak Westervoort, geboren te Arnhem 1866, overleden Parijs 1936. De laatste was een zoon van Jacob Adolf baron van Pallandt (1840-1899) en Wilhelmina Frederica Georgia Louise baronesse van Tuyll van Serooskerken (1845-1905). Als de oorsprong van het stempel in deze hoek gezocht moet worden dan kan genoemde Wilhelmina F.G.L. baronesse van Tuyll van Serooskerken de eerste eigenaresse zijn geweest. Na haar overlijden in 1905 zou het stempel vererfd hebben moeten zijn aan haar eerdergenoemde schoondochter Sarah Agnes Sophia baronesse van Pallandt. Aangenomen moet worden dat het stempel in kwestie na haar overlijden terecht zou zijn gekomen bij een van de eigen kinderen en/of kleinkinderen van Wilhelmina, allen uit de tak Westervoort van het geslacht Van Pallandt. Kortom, het is uiterst onwaarschijnlijk dat het zegelstempel in dat geval in de erfcollectie van Julie Elise terecht zou kunnen zijn gekomen.

Conclusie

Het stempel is gemaakt tussen 1853 en 1919 of kort daarna. Het is nauw verbonden met baron Gerald Ernest van Tuyll van Serooskerken. Mogelijk heeft hij het gekregen als geschenk van zijn (groot)ouders. Het is echter ook mogelijk dat hij het heeft geschonken aan zijn echtgenote Eliza Dorothea baronesse van Pallandt bij gelegenheid van de geboorte van een van hun kinderen. Waarschijnlijk is het na zijn overlijden in 1944 op kasteel Neerijnen te Waardenburg achtergebleven bij de dochter van de hoofdbewoonster van het kasteel, de nicht van zijn echtgenote, Julie Elise baronesse van Pallandt (1893-1971). ◼

Noten

1. Zie Norbert Biezen: Een zegelstempel Van Merode (Provenance Van Pallandt Neerijnen/Waardenburg) in *De Nederlandsche Leeuw*, jrg CXXX Nr. 2 Juli 2013 pag. 81 e.v.
2. Zie C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oye e.a. *Wapenregister van de Nederlandse Adel*, Zwolle 2014, pag. 579, 580.
3. *Ibidem*, pag. 103.

De koning ontvangt op 23 juni 2014 het eerste exemplaar van 'Wapenregister van de Nederlandse adel 1814-2010' uit handen van de voorzitter van de Hoge Raad van Adel, drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije.
Foto: Thijs baron van der Feltz

Het wapen van de Landschap Fivelingo

J.A. DE BOO

Het of de Landschap?

Het landschap is een streek, een geografische aanduiding. De Landschap Fivelingo, ontleent zijn naam aan het inmiddels dichtgeslibde riviertje de *Fivel*, dat het water uit de venen van Duurswold naar het Noorden afvoerde om bij Zeerijp en Westerembden in de Waddenzee te lozen. Fivelingo – eertijds ook wel Fivelgo, *go* dat is *gou* van de Fivel – was een van de vrije Friese Zeelanden, een gebied dat zich uitstrekte langs de Waddenzee van Vlie tot Wezer. Het op-

pervlak van het gebied besloeg om en nabij het grondgebied van de huidige gemeenten Appingedam, Delfzijl minus het voormalige Termunten, Loppersum minus het voormalige Middelstum, Slochteren en Ten Boer.

De landschap is een jurisdictie, een territoire van een rechterlijke instantie, een gebied waarin gelijke rechtsregels werden toegepast. In de huidige provincie Groningen waren dat naast de stad Groningen met het onderhorige Gorecht de landschappen Hunsingo, Fivelingo, Westerkwartier, Oldambt, en Westervolde. Het waren ook min of meer bestuurlijke eenheden.

Binnen de gouwen hadden de *hoofdelingen* het voor het zeggen. Dat was een vorm van adeldom, berustend op erfelijkheid, vermogen en macht. Het was nog geenszins een gesloten groep. Sinds de twaalfde eeuw kende men geen grafelijk gezag meer. Men moest zijn positie steeds in vetes verdedigen.

Door die interne twisten verwerfde de stad de jurisdictie in het Oldambt. Westervolde kwam in 1536 onder het gezag van Karel V en in 1593 van de Staten-Generaal die het in leen gaven aan de stad Groningen. Hunsingo, Fivelingo en Westerkwartier bleven zelfstandig en groeiden uit tot De Ommelanden, een politieke eenheid die vanaf 1595 tot 1798 het tweede lid van de provincie

Stad en Lande vormde. Het andere lid was de Stad met het onderhorige Olandambt en Westerwolde.

1317 tot 1365

1405 tot 1428

zegelstempel 1428

Zegels en wapen van Fivelingo

Fivelingo had een eigen landschapszegel en daarvan zijn drie versies bekend.

In het spitsovale zegel staan twee heiligenfiguren gezeten op een bank in een gotische nis. De versies verschillen van elkaar door de veranderingen die in de punt onder de bank zijn uitgevoerd. In de oudste versie, die voorkomt in het tijdvak 1317 – 1365, bestaat de onderkant van de bank uit een gemetselde muur. Voor of in 1405, in de periode dat de hoofdelingen op de voorgrond traden, werd in de ruimte onder de heiligenfiguren een lelie aangebracht. De lelie werd circa 1428 vervangen door een wapenschildje met een adelaar. Het momenteel in het Groninger Museum berustende zegelstempel toont aan dat er daarna geen veranderingen in het zegel zijn aangebracht.

De vraag waarom deze veranderingen werden aangebracht is nog niet geheel beantwoord.

In 1398 was de lelie het embleem van Omeko Snelgerssoen en later het wapen van het hoofdelingengeslacht der Snelgersma's dat in de regio een belangrijke positie bekleedde. De hoofdelingen uit Appingedam hadden in Fivelgo grote macht en zij bekrachtigden allerlei rechtshandelingen met hun particuliere zegels. Het is zeer wel mogelijk dat zij hun persoonlijk embleem op deze manier in het landschapszegel aanbrachten, zoals zij later hun persoonlijk zegel ook als tegenzegel gebruikten.

Het adelaarschildje kan eveneens de positie van een hoofdelingengeslacht hebben weergegeven, al is het niet bekend welk geslacht. Een eeuw later was de herinnering aan beide geslachten nog levend, getuige de zerk van Snelger Houwerda, "hoevelinck then Dam", in de kerk te Appingedam, die in het derde kwartierwapen een lelie en in het vierde met een adelaar vertoont. Snelger

Houwerda was de kleinzoon van van Eilke Houwerda, hoofdeling te Termunten, en Hisse Snelgersma, de dochter van Ome-ko voornoemd. Het is niet bekend wie de grootouders van moederszijde waren, zodat daarmee het wapentje met de adelaar niet is te identificeren.

Vanaf de zestiende eeuw heeft men de adelaar voor het wapen van Fivelingo gehouden. Zo kwam het in het grote wapen van de Ommelanden, in het tweede kwartier.

Ommelander zegelstempel gesneden in 1579

De Fivelingoër adelaar staat ook op de munten die voor de Ommelanden te Ap-pingedam werden geslagen.

De kleuren

In 1781 vervaardigt Thomas Beckering een landkaart van het gewest Groningen. Op het exemplaar dat zich in het Groninger Museum bevindt, is op een aangeplakte rand het volgende wapen van Fivelingo aangebracht: *Doorsneden: boven, twee heiligenfiguren; onder, in zilver een rode adelaar*. Deze tekening, waarin de verwantschap met het zegel onmiskenbaar is, is van belang vanwege de kleurstelling van de adelaar: rood in een zilveren veld.

Voortbestaan

De Fivelingoër adelaar leeft voort in de waterstaatsheraldiek. Het Generale Zijlvest der Drie Delfzijlen was een overkoepelende organisatie die van 1317 tot 1871 drie zijlen of uitwateringssluizen te Delfzijl beheert en zorg draagt voor de afwatering van een belangrijk deel van Fivelingo. Van het Zijlvest zijn twee wapens bekend.

In 1663 besloten de bestuurders om het 'nye sylvestersegeel' te laten vervaardigen. Daarin een wapen met een harpij boven een zijl met drie

Generale zijlvest zegel

Dorpsterzijl Draagteken waarman

uitstroomopeningen. Kleuren niet bekend, maar de harpij komt uit het wapen van de Oost-Friese graaf Edzard Cirksena, die in 1508 de oude zijlbrieven bevestigde en uitbreidde. Het stempel is weinig of nooit gebruikt. Het bevond zich onder de in beslag genomen bezittingen van de erf-overste-schepper Osebrand Johan Rengers van Slochteren, toen die in 1672 in hechtenis werd genomen op verdenking van hoogverraad. Het werd nooit teruggegeven.

Enige jaren later (1678) kwam de landkaart uit van de gebroeders Coenders en daarop prijkt een geheel ander wapen dat duidelijk de pendant is van dat van het andere daarop voorkomende wapen, dat van het Aduarderzijlvest. In het eerste en vierde kwartier wordt het geslacht van de Cirksena's levend gehouden door een gekroonde harpij. De kleuren van het Cirksena-wapen zijn goud op zwart. Hier is de kleur evenwel rood, wat zou kunnen wijzen op de rode Fivelgoër adelaar. In het tweede en derde kwartier staan golvende dwarsbalken, nu drie in getal, duidend op de drie inliggende zijlvestenijen. Waarschijnlijk is hier sprake van een gelegenheidswapen, want dit wapen komen we verder niet meer tegen. Van het inliggende waterschap het Dorpsterzyl is een zilveren zegelstempel met wapen bewaard gebleven. Het wapen vertoont een stenen brug over een waterstroom en boven in het schild een adelaar met uitgespreide vleugels en poten. Het stamt uit het laatste kwart van de achttiende eeuw, evenals de hiervan afgeleide bodebus van de waarman (sluismeester). Een tekening werd in 1815 ter bevestiging aan de Hoge Raad van Adel opgezonden.

Kleuren waren niet bekend en werden bij de aanvraag ook niet vermeld. Het werd, volgens de toen geldende regels, bevestigd zonder kroon en schildhouders. De brug werd van natuurlijke kleur, de adelaar werd zwart, alles op zilver. Het wapen is geïnspireerd op het zegel van het Generale Zijlvest, waarvan de kleuren evenmin bekend zijn, maar een rode adelaar als in het wapen op de kaart van Coenders, is denkbaar.

Met het graven van het Eemskanaal van Groningen naar Delfzijl (1866-1878) werd het oude Generale Zijlvest opgedeeld in twee nieuwe waterschappen: Fivelingo - waar ook het Dorpsterzyl in opging - aan de Noordzijde en Duurswold aan de zuidzijde.

Kort na de Tweede Wereldoorlog wilde het waterschap Fivelingo een wapen gaan voeren en het liet in het rijksarchief in Groningen een onderzoek

Waterschap Fivelingo

Waterschap Eemzijlvest

instellen naar het wapen van de oude landschap waar de naam van het waterschap van was afgeleid. De rode adelaar in een zilveren veld kwam in beeld en officieus liet men het wapen aanbrengen in het glas in loodraam boven de deur van het waterschapshuis. De aanvraag werd echter niet verder doorgezet. In 1959 wendde men zich wel tot de Hoge Raad van Adel, die opnieuw onderzoek liet doen bij het rijksarchief. Daar de gemeente Delfzijl voor haar nieuwe gemeentewapen al aanspraak gemaakt had op het oudste wapen van het Zijlvest der Drie Delfzijlen, met de harpij boven het zijl, ging men voor het wapenontwerp van het waterschap uit van het wapen zoals dat voorkomt op de kaart van de gebroeders Coenders. De rode harpij uit het eerste en vierde kwartier werd evenwel vervangen door de Fivelgoër adelaar, van rood op zilver, die nu ter wille van de levendigheid blauw gebekt en gepoot werd.

Per 1 januari 1990 zijn de waterschappen Fivelingo en Duurswold samengevoegd tot een nieuw waterschap Eemzijlvest. Voor het wapen werd teruggegrepen op het wapen van het Generale zijlvest uit 1678 van de kaart van Coenders – dus met de harpij in plaats van de Fivelingoër adelaar – met dien verstande dat de harpij uit het vierde kwartier werd vervangen door de kerk uit het wapen van het vroegere Termunterzijlvest dat op zijn beurt weer terugging op dat van het Oldambt.

Een nieuw gemeentewapen

Binnenkort zullen de gemeenten Delfzijl, Appingedam en Loppersum – de DAL-gemeenten – worden samengevoegd. De naam van de nieuwe gemeente is nog niet gekozen, maar Fivelingo is een goede keus.

Om heraldisch-esthetische redenen is samenvoegen van de vervallen gemeentewapens niet mogelijk. Ook een nieuwe compositie met elementen uit de vervallen wapens zal onbevredigend zijn.

Het verdient de voorkeur om uit te gaan naar een regionaal, bovengemeentelijk wapen. Het oude wapen van Fivelingo voldoet aan die eis.

Wapen van Delfzijl met schildhoudende leeuwen

Groot wapen van Fivelingo

Alle drie de vervallen wapens voerden niet de gebruikelijke gemeentekroon met drie bladeren en twee parels, maar een kroon met vijf bladeren die wat hoger wordt gewaardeerd. De nieuwe gemeente kan daar ook aanspraak op maken. Omdat Delfzijl van oudsher schildhouders voerde, kan de nieuwe gemeente ook daar aanspraak op maken. De zilveren leeuwen van Delfzijl liggen wat minder voor de hand.

De zogeheten Ommelander leeuwen van goud, blauw getongd en genageld, verdienen de voorkeur. ■

Klein wapen van Fivelingo

Noten

- Alma, R., Feenstra, H. 'Adel en stadspatriciaat' in: *Nieuwe Groninger encyclopedie* (Groningen 1999) 26.
- Afdruk in het Staatsarchiv Hamburg. Zie ook Pathuis, A., *Groninger gedenkwaardigheden*. Assen, 1977. (PGG) nr.2.
- Afdruk Rijksarchief Utrecht, Archief van de bisschoppen, inv. nr. 93 reg. nr. 1760 dd 28-9-1405. Gipsafgietsel in Groninger Archieven (GrA).
- Zegelstempel uit Ommelander bezit, nu in het Groninger Museum (GMG) inv. nr. 1020, foto RAG 12-Ed-30.OFU nrs. 354 en 367; in: *Oorkondenboek Groningen Drenthe* (OGD) pl. IV, afb. 1; RAG, zegelverzameling.
- OGD II nr. 1007; zie ook OBS 49.
- PGG nr.270.
- Lengen, H. van, 'Karl der Grosse, Jungfrau Maria und andere Heilsbringer als Garanten und Patrone Friesischer Freiheit. Zu den Siegeln der Landes-gemeinden Frieslands im Mittelalter.' in: *Die Friesische Freiheit des Mittelalters - Leben und Legende*, Aurich 2003.
- Knol, E., 'Het elf-hartenwapen en het Ommelander geld' in: *Stad en Lande 13 nr.1* (2004) 12-20.
- GMG, inv. nr. 2090. Momenteel niet terug te vinden.
- Agterberg, M., *De bodebus in het Noorden* (Schipluiden 1984) 12.
- Bevestigd bij beschikking van de Hooge Raad van Adel, 10 november 1819; vervallen 1871.
- Boo, J.A. de 'Harpj, adelaar en golvende dwarsbalken, heraldische herinneringen aan de wapens van het voormalige Generale Zijlvest der Drie Delfzijlen,' in: *De Nederlandsche Leeuw 100* (1983) 319-330.

Wapen basiliek H. Calixtus te Groenlo

HANS VAN HEIJNINGEN

Waarschijnlijk is het wapen van de basiliek van de H. Calixtus te Groenlo het laatste basiliekwapen dat volgens een standaardmodel is ontworpen, zoals een aantal eerdere basiliek-wapens. Tussen 1950 en 2013 - beginnend met het wapen van de Sint-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch - en eindigend met het wapen van de basiliek van Sint Petrus Banden te Oirschot NB - werd een serie katholieke instellingen per k.b. wapens verleend. Voor het samenstellen van het wapen voor de basiliek in Groenlo heeft het kerkbestuur rechtstreeks de hulp ingeroepen van Piet Bultsma-Vos SHA. De proclamatie van de H. Calixtuskerk in Groenlo tot basiliek heeft plaatsgevonden op zondag 11 januari 2015.

Wapenbeschrijving: Doorsneden: I) in zwart schuingekruist een conopeum van goud waarvan het scherm is gebaad van rood en goud met franjes van hetzelfde, en een tintinnabulum van goud waarbinnen een klokje van zilver; II) gedeeld: a) rood met twee schuingekruiste sleutels met op de kruising een verkort breedarmig kruisje, alles van goud, het geheel overtopt door een molensteen van zilver; b) in blauw een gouden klimmende leeuw; wapenspreuk FIDE ET OPERE (Geloof en werk, ofwel: Door geloof en goede werken).

We herkennen het klassieke schema:

- een conopeum en tintinnabulum op een zwart veld, voor een basilica minora;
- attributen van de heilige aan wie de basiliek is toegewijd (H. Paus Calixtus), en
- de gemeente of dorp/stad waarin de basiliek zich bevindt (stad Groenlo).

Over de attributen

De H. Paus Calixtus I (217-222 of 223) stierf als martelaar de verdrinkingsdood, doordat hij - aan een molensteen gebonden - in een put werd geworpen. In zijn kerk, San Callisto in Trastevere, te Rome (thans de titelkerk van kardinaal Eijk) is deze put te zien. De molensteen komt met touw in de Groenlose basiliek op verschillende manieren terug: boven de hoofdingang van de kerk en op het Sint-Calixtusaltaar binnen in de kerk. Er is voor deze molensteen gekozen omdat die meer herkenning oproept dan het andere attribuut van de

H. Paus Calixtus, een kelk (calix). De molensteen is in een zo natuurlijk mogelijke heraldische kleur uitgevoerd: zilver. De pauselijke sleutels zijn eigenlijk goud en zilver, als symbool van de hemelse en de aardse macht van de paus. Dat vond men een optisch onrustig beeld. Vandaar dat gekozen werd om de beide sleutels goud weer te geven, bijeengehouden door een kruisje. Is *optische onrust* in een totaalbeeld wel belangrijk genoeg om een dergelijke verandering door te voeren? De pauselijke sleutels zijn goud (voor de hemel) en zilver (voor de aarde). Kun je de twee gouden sleutels in dit wapen dan nog wel als pauselijk aanmerken? ☐

..... Literatuur besproken

Periodieken en publicaties

De Bodebus in de Lage Landen

De *Busse* van een stadsbode was vroeger het ambtsinsigne waarmee hij zich legitimeerde binnen en buiten de stad. Zo werd de drager in zijn functie herkend en erkend en zo kon hij gebruik maken van openbaar vervoer als diligence of trekschuit, vrijgesteld van pont- sluis- of tolgelden. De benaming bodebus gaat terug tot de vroege middeleeuwen. Vanaf de vijftiende eeuw werd aan de knoopvormige bodebus een wapen toegevoegd. Behalve het stadswapen konden ook andere symbolen worden toegevoegd zoals een monogram, het wapen van een hogere instantie, de schenker van de bus of emblemen van een gilde. Ook gilden en andere corporaties konden namelijk bode(n) in dienst hebben.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw begon Martien Agterberg, toen gemeentebode van Schipluiden, bodebussen van zijn collega's overal in den lande te inventariseren, te fotograferen en te beschrijven. Dit leidde in de jaren tachtig tot een uitgave in vier delen *De Bodebus in de Lage Landen*, te weten: *de Hollandsche bodebus* (1980), *de Bodebus in het Zuiden* (1981), *de Bodebus in Gelderland, Utrecht en Overijssel* (1983) en *de Bodebus in het Noorden* (1984).

Maar daarmee was het nog niet gedaan, steeds komen er oude exemplaren tevoorschijn en worden nieuwe gemaakt; soms replica's naar oud model, soms nieuwe in oude stijl, soms in moderne vormgeving. Die laatste zijn naar de mening van uw recensent niet de mooiste. Voor al die nieuwe verschenen er *Aanvullingen en toevoegingen*: tot op heden zevenmaal, de laatste in 2014. Deze is in fullcolour en bevat ook interessante artikelen over het bodewezen door de eeuwen heen in het algemeen en de

Bodebus van de Polder het Land van Poortugaal uit 1898

geschiedenis van enkele bussen in het bijzonder. Alle bussen zijn afgebeeld en geannoteerd. Zilvermerken zijn beschreven evenals de wapens. Met name door de onvermoeibare inzet van de auteur in contact met zijn collega's, zijn de belangstelling voor de bodebus en het dragen daarvan enorm toegenomen.

Bodebussen zijn een belangrijke bron voor de corporatieve- en overheidsheraldiek; door de heraldicus helaas vaak ondergewaardeerd.

Een voorbeeld. Toen de burgemeester van Appingedam in 1815 gehoor gaf aan de oproep van de Hoge Raad van Adel om het stadswapen te laten registreren, hoefde hij niet ver te zoeken: het achttiende-eeuwse draagteken van de gemeentebode. Wat hij zich niet realiseerde was dat de kleuren vaal geworden waren. Het blauw was zwart geworden en het goud vaalgrijs. Vervolgens duurde het nog tot 1964 voordat het wapen in de oorspronkelijke kleuren werd hersteld.

Deze opmerkelijke serie *De Bodebus in de Lage Landen* is nog te verkrijgen. Als u € 80,10 overmaakt op NL65 INGB 0005 5652 92 ten name van M. Agterberg, krijgt u de hele serie thuisgestuurd. De prijs van de losse delen varieert van € 5,- tot € 20,-. Zijn adres is Prinses Irenelaan 16, 2635 HR Den Hoorn. ☐ (dB)

..... Vragen en reacties van lezers

Op de keper beschouwd

Wie zaten er in deze koets?

In het prachtige Louwman automuseum op de grens van Den Haag en Wassenaar staan ook – als voorloper van de auto – een paar exotische draagkoetsen. Het museum kon mij niets vertellen over de herkomst ervan. Gezien de typische adelaars zou het wapen op de achterzijde wijzen op Franse adel. Er is een alliantiewapen te zien, de schilderstijl lijkt achttiende-eeuws, maar wie heeft er ooit in gezeten? De redactie vraagt de lezers van het *Heraldisch Tijdschrift*: kunt u ons verder helpen? Uw reactie graag aan: Redactie-HT@heraldiek.ngv.nl. (vD)

Wapen en vlag voor het Sint-Anthony Gasthuis in Leeuwarden

HANS VAN HEIJNINGEN, TEKENINGEN VAN DE AUTEUR

Het Sint-Anthony Gasthuis in Leeuwarden voert een eigen vlag en wapen. De regenten van het gasthuis hebben deze zelf ontworpen in samenwerking met de Fryske Rie foar Heraldyk.

Centraal symbool is de klok, als attribuut voor Sint-Anthonius Abt. Aan deze heilige, de schutspatroon en naamgever van het gasthuis, worden verschillende attributen toegekend, waaronder een boek, een Tau-kruis, een staf en een klokje of bel.

De bel werd ook gebruikt door de Antonieten, een naar de heilige vernoemde orde van ziekenbroeders. Die ziekenbroeders luidden zo'n klokje op hun bedeltochten wanneer zij geld inzamelden ter bekostiging van hun ziekenzorg.

Omdat Sint-Anthonius de schutspatroon is van o.a. de armen en zieken, is het klokje (bel) symbool geworden voor dit gasthuis te Leeuwarden en dus heeft het een prominente plaats op wapen en vlag.

Gevelsteen Gasthuis te Leeuwarden

Omschrijving wapen:
In blauw een gouden bel.

Omschrijving vlag:
Blauw met aan de broekzijde een gele bel met een hoogte, gelijk aan $\frac{3}{4}$ vlaghoogte.

Vlag en wapen zijn geregistreerd in het Genealogysk Jierboek 2015, blz. 276-277.

De kleuren zijn ongetwijfeld die van het stadswapen van Leeuwarden, maar het wapenschild is gelijk aan dat van de stad Franeker. Jammer dat niet even is doorgezocht naar een kleine onderscheidende toevoeging.

Dorpsvlag en -wapen voor Ballum (Ameland)

HANS VAN HEIJNINGEN, TEKENINGEN VAN DE AUTEUR

Ballum op Ameland is – zover mij bekend – het eerste dorp op een Waddeneiland, dat een eigen wapen en vlag voert.

Het dorpswapen – zoals we het hier zien afgebeeld – was al geruime tijd in gebruik bij de dorpsgemeenschap. Dorpsbelang Ballum wilde ook een dorpsvlag gaan gebruiken en vroeg de Fryske Rie foar Heraldyk om informatie over de achtergrond van een vlag en wapen die de Rie in de jaren 1980-1990 voor Ballum zou hebben voorgesteld. Die documentatie bleek echter verloren te zijn gegaan. Ook de huidige leden van de Rie wisten hier niets van af.

Het wapen verwijst in zijn geheel naar het slot van de Cammingha's, dat in Ballum zou hebben gestaan. De kleuren van het wapenschild zijn ontleend aan het gemeentewapen van Ameland, waarbij aangetekend kan worden dat de kam dezelfde kleuren heeft (zwart-op-goud) als in het wapen van het geslacht Cammingha.

De eerder voorgestelde dorpsvlag is nooit in gebruik genomen en thans vond men deze vlag niet meer aansprekend genoeg om te gaan voeren. Rudi Broersma, lid van de Rie, ontwierp de hierbij afgebeelde nieuwe vlag, die thans in gebruik is genomen.

Omschrijving wapen:

In blauw een gouden gekanteelde burchttoren met twee vensters, geopend en verlicht van het veld; een gouden schildhoofd met een liggende zwarte kam met tanden aan beide zijden.

Omschrijving vlag:

Een blauwe broeking van 1/3 vlaglengte, beladen met in de bovenhelft een liggende gele kam met tanden aan beide zijden en in de onderhelft met een gele gekanteelde burchttoren met twee vensters, geopend en verlicht van het veld; de vlucht in zeven even hoge banen geel-zwart, enz.

Verklaring vlag:

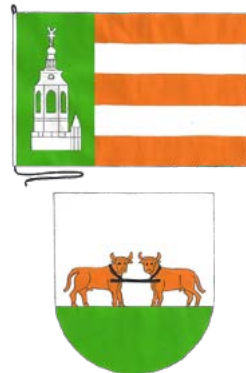
In de hijs zijn de kam en de toren opgenomen, met enige vrijheid beide geel-op-blauw.

De drie zwarte banen op geel zijn ontleend aan het gemeentewapen van Ameland, waarbij echter de schuine zwarte balken horizontaal zijn genomen. Vlag en wapen zijn geregistreerd in het Genealogysk Jierboek 2015 blz.. 272-273.

Wapen en vlag voor Dronrijp: oranje voor ossen en kaatsers

HANS VAN HEIJNINGEN, TEKENINGEN VAN DE AUTEUR

Dronrijp (Fries: Dronryp) is een dorp in de gemeente Menaldumadeel, gelegen tussen Franeker en Leeuwarden. Het wapen en de vlag van Dronryp zijn binnen Friesland uniek: ze bevatten beide oranje. Daarnaast bestaan er nog twee andere vlaggen en een wapen waarin oranje voorkomt; in Dronryp bevatten zowel het wapen als de vlag oranje. De achtergrond van die kleur is de mengeling van ossen en kaatssport.

Wapen: *In zilver twee toegewende en aanzierende oranje ossen, aan elkaar gekoppeld door een zwarte koppelstok hangend aan hun zwarte halster; staande op een groene schildvoet.*

Vlag: *Vijf even hoge banen oranje-wit met een groene broeking van eenderde vlaglengte, waarop de oude Rypster kerktoren in wit is weergegeven vanaf de nok van het kerkdak en gezien vanuit het zuiden.*

Verklaring: Over het Rypster wapen is al veel gepubliceerd. Het dorpswapen van Dronryp is al oud, uit de 16^e of 17^e eeuw. Als oudste bron geldt thans 'H. Roucoma's Memorie Pilaer' van 1690. Daarop staat de tekst:

In de somer heeft Theuwes Jansen Boeder een nieuwe paardestal laten maken bij of aan de nieuwe herberge staande inde buyren op de hoek omme hernne, 't wapen van, en de springende hengst is den 10en julij uitgehangen, de oude herberg, genaamt 't wapen van Vriesland, is in Martio tevooren afgebrooken.

Voor de kantlijn staat er nog bij geschreven: *2 ossen Dronrijps wapen, een schieren met een rooden, gekoppelt in 't Rijppe-reyd.*

De ossen zouden verband houden met de stichting van de Dronrypster kerk 'De Alde Witte'. De dorpelingen wisten niet waar ze hun nieuwe kerk moesten bouwen. Om daar achter te komen werden twee aan elkaar gekoppelde ossen losgelaten. Waar de Dronrypsters hun beesten terugvonden, daar moest de kerk komen. De ossen werden gevonden in het laagste deel van het dorpsgebied, in het riet.

Het dorp Nijland heeft dezelfde stichtingslegende en ook in dat wapen staan twee gekoppelde ossen (beter: ossenkoppen).

In de volksmond worden dit de Rypster 'Oksen' genoemd. Daarover bestaat een wapenrijmpje: *Door het dreunen van twee ossen in 't reid, heeft Dronrijp gekregen zijn bescheid.*

In publicaties worden de ossen op verschillende manieren afgebeeld en in uiteenlopende kleuren. Over de kleuren van het schildveld is niets bekend. *Een schieren en een rooden* geeft aan dat de ene os grijs is de andere rood.

In 2010 vroeg Dorpsbelang Dronryp aan de Fryske Rie foar Heraldyk om ook een dorpsvlag te ontwerpen. Jelle Terluin, vice-voorzitter van de Rie, leverde enkele voorstellen. Aanvankelijk koos het bestuur van Dorpsbelang een witte vlag met aan de boven- en onderzijde een groene randbaan en op het wit de twee gekoppelde ossen. De ossen kregen een oranje kleur omdat – zo men zei – die het dichtst bij de kleur van het plaatselijke lichtbruine veeras kwam. Bovendien zijn de kleuren oranje en groen de traditionele sportkleuren van Dronryp, vooral in gebruik bij de kaatsvereniging.

Vanuit de bevolking kwam een tegenvoorstel: opgemerkt werd dat de Rypster kerktoren meer onder het volk leefde dan de twee ossen. Tegen het wapen waren geen bezwaren. Al met al heeft de discussie over het vlagontwerp zich nog twee jaar voortgesleept, voordat duidelijk werd hoe het alternatief ontwerp met toren eruit moest zien. Uiteindelijk is gekozen voor een groene hijs met daarop de bovenhelft van de toren in wit. Voor de vlucht is gekozen voor vijf banen oranje-wit-oranje-wit-oranje. Waarom er voor twee witte en drie oranje banen is gekozen is niet duidelijk. Jelle Terluin veronderstelt dat het aantal van drie oranje banen (sport- en kaatskleur) staat voor een kaatsploeg, die immers drie spelers telt.

Ontwerp: het wapen is traditioneel, maar met nieuwe kleuren. De vlag is vormgegeven door de Fryske Rie foar Heraldyk naar een idee van der heer W.H. van der Wal uit Dronryp.

Noten

- 1 De dorpsvlag van Hallum (gem. Ferwerderadeel), bevat een oranje baan, die deel uitmaakt van een stelsel van zeven banen, die samen de regenboog weergeven. In het wapen van Hallum zien we het oranje niet terug. In het dorpswapen van Driesum (gem. Dantumadeel) staan vier wortels in kruisvorm, in hun natuurlijke oranje kleur. In de vlag is dat vertaald naar een door vier aflopende driehoeken gevormd oranje kruis. Zie voor Hallum *Genealogysk Jierboekje (G.J.)* 1995, 195; voor Driesum G.J. 1999, 234-235.
- 2 Onder andere *It Heitelân* 1939, 7; G.J. 1952, 40-41, en *Friese Koerier*, 10 augustus 1957.
- 3 G.J. 1970 en G.J. 1975, 99.

Engelbrecht II

Het wapen van Engelbrecht II van Nassau-Dillenburg (Breda, 1451 – Brussel, 1504) staat op de achterpagina. Deze Brabander was graaf van Nassau, Dietz en Vianden, heer van Breda en de Lek, Roosendaal, Nispen en Wouw. Hij is de zoon van Johan IV van Nassau en Maria van Loon-Heinsberg. Over hem meer in 2018.

Wapenbeschrijving:

Gevierendeeld: I en IV, in blauw, bezaaid met gouden blokjes, een rood getongd en genagelde gouden leeuw (Nassau); II en III, in rood een zilveren dwarsbalk (Vianden). Rond het schild de keten van de Orde van het Gulden Vlies.

Helmkleden: blauw bezaaid met gouden blokjes, gevoerd van rood.

Aanziende helm met helmteken: een zwarte vlucht met zilveren slagpennen; de pennen samengebonden met een erdoor gevlochten gouden(?) snoer.

Wapen van Engelbrecht van Nassau-Vianden
uit het Wapenboek Nassau-Vianden

